

78

II. Lipót király (1790–1792), német-római császár

Reformok a zsidók helyzetét illetően

1790

(a) A Magyarországon élő zsidók közösségének beadványa a pozsonyi országgyűléshez, 1790¹

Kézirat:

Budapest, Magyar Országos Levéltár, Kancelláriai fogalmazványok, 1790, 15525. sz. *

Kiadások:

Ignatz Reich, *, *Beth El* *

Leopold Löw [Löw Lipót], *Der jüdische Kongress in Ungarn, historisch beleuchtet. Beitrag zur Rechts-, Religions- und Kulturgeschichte* (Pest: Verlag von L. Aigner, 1871) / *Zur neueren Geschichte der Juden in Ungarn, historisch beleuchtet. Beitrag zur Rechts-, Religions- und Kulturgeschichte* (Budapest: Verlag von Ludwig Aigner, 1874²), pp. 14–24: “Motivirter Gesetzesvorschlag, eingereicht von den Juden beim Reichstage des Jahres 1792”²

Fordítás:

Büchler Sándor, “De Judaeis”, in: *Évkönyv, 1900* (Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat – Lampel R. / Wodianer F. és fia, 1900), pp. 286–304, kül. p. 290–299 (“szabad fordításban”)

Venetianer Lajos, *A magyar zsidóság története, különös tekintettel gazdasági és művelődési fejlődésére a XIX. században* (Budapest: Fővárosi Nyomda Rt., 1922), második, rövidített kiadás (Budapest: Könyvértékesítő Vállalat, 1986), pp. 85–93 (Büchler nyomán)

Raphael Patai, *The Jews of Hungary: History, Culture, Psychology* (Detroit: Wayne State University Press, 1996), pp. 219–223 (részlet, Büchler / Venetianer nyomán, angol)

Most, hogy a Karok és Rendek II. Lipót császár és király kölcsönös akaratával huszonöt esztendei szünet után újra országos gyűlést tartanak, és mindnyájunk óhaja, törekvése, munkássága oda irányul, hogy a sokat hányatott Magyarország erős, biztos rendszerben boldoggá, szerencsésé váljék, és a közjólétben minden lakónak egyformán, rend- és osztálykülönbség nélkül legyen része, szabadjon nekünk is, Ábrahám ivadékainak, kik a balsors különféle szerencsétlenségei által évek hosszú során át szenvedünk, színetek elé járulni, és parányit remélni abból a boldogságból, melyet most az egész haza töledek és új királyunktól vár.

Legnagyobb fájdalomkra eddig megvetettek bennünket, de nem önhibánk miatt; itt-ott nem úgy bántak velünk, mint ahogy emberekkel, egy és ugyanazon ország lakosaival szokás, hanem mint rabszolgákkal, hogy ne mondjuk, igásmarhákkal. Városról városra, faluról falura üzettünk, kitéve gyakorta a csöcselék nevetsége, gúnyja bántalmainak; még az

---

¹ Az iratot, amely sem eredeti formájában nincs kiadva, sem fordításban nem jelent meg teljes szövegében, alább Büchler Sándor magyar fordítása nyomán közlöm, kiegészítve az I–IX. számú pontok szövegével, amelyeknél Löw Lipót német közlését fordítottam magyarra.

² Az évszám tekintetében Löw Lipót tévedésben van.

ország- és választásokon is, melyeken pedig kell, hogy minden utasnak bátorságos, biztos járása legyen, a dévaj ifjúság nem ritkán kövekkel dobált minket, büntetlenül.

De most már kisütött úgyszólván egész Európa boldog napja, amennyiben többé senki sem oly vad és műveletlen, hogy ne ismerné azon kötelességeket, melyekkel ember embernek természet szerint tartozik. Most már úgyszólván mindenütt fölemelte dicsőséges fejét a józanabb filozófia, az a bölcsészet, mely világos és érthető szóval mindenkit, kivétel nélkül, arra oktat, hogy bűn nélkül az államnak egyetlen lakója sem sérthető, bármely vallás-, rend-, módban legyen az, és bármely állam lakói közt nincs ember, ki az élet-test fönntartás, a hír- és vagyonszerzés méltó jogát ne nyerhetné el.

Maga a keresztény hit, melynek követői az előbbi századokban a római egyházhoz nem tartozókat tüzzel-vassal üldözni nem átalották, most a keresztény nyájasság szelíd szellemét csöpögteti mindenkibe, és privátim vagy nyíltan hangoztatja, hogy minden ember testvér, ennél fogva senkin sem szabad büntetés nélkül jogtalanságot elkövetni, senkit nyomorgatni, vagyonától és ami mindenneknél értékesebb: hitétől megfosztani. Ezen annyira felvilágosodott században nem adhatunk-e tehát helyet ama biztos és kétségtelen reménynek, hogy a mi legjobb királyunk kegye és a nemes magyar Karok és Rendek nagylelkűsége által elnyerjük azt, amit ama sötét századokban még remélni is alig mertünk?

A zsidó nép már mintegy kezdet óta lakja a magyar királyságot. Ezt böven tanúsítják a viselt dolgok régi évkönyvei, valamint a magyar törvények, akár a zsidók javára, akár azok megszorítására hozottak azok, aszerint, aminő az emberek felfogása valamely században volt. És ha egykoron, miként a régiek emlékezete az I. Lajos alatt történetet hirdeti, megesett, hogy népünket a vallásgyűlölet az országból kivándorolni készítette, kevéssel azután a viszonyok változásával nemcsak hogy szabadságot kapott a visszatérésre, hanem még nagyobb kedvezményekkel halmozták el, mint előbb.

És valóban, ha a zsidó szokás- és vallásban különbözik is a nép sokaságától, de az bizonyos, tapasztalat erősíti, hogy annyi század forgása alatt hűségben és megbízhatóságban a királyok és a haza iránt nem áll mögötte a polgároknak. Sőt, ha vizsgálat alá veszik a magyar évkönyveket, a múlt események kétségtelen dokumentumait, úgy alig van kor, melyben őseink a legnagyobb szükségbe jutott magyar államot készpénzzel vagy nagy mennyiségű, gyakran pénzzel vásárolt gabonával nem segítették volna előzékenyen, és magát a mostoha sors különböző eseteiben teljesen kimerült kincstárt roppant iparkodással, tanáccsal és hasznos közreműködéssel föl nem egyenesítették, nem restaurálták volna. Ki nem tudja, hogy II. Endre, IV. Béla, Zsigmond, II. Ulászló, II. Lajos alatt milyen szomorú állapotban volt a kincstár? Az úgyszólván ingadozó állam végveszélyében pedig ama fölötté bölc királyok mi mást tartottak a legjobb orvoslásnak, mint azt, hogy a zsidókra különböző kamarai tisztséget ruháznak, és hűségük- s buzgóságukra a király és ország kincstára bizassék. Nem tagadjuk, hogy őseink gyakorta szenvedtek üldöztetéseket, miket fejükre majd az irigység, majd a vallásvédelem vakbuzgósága gyűjtött, néha pedig, amint könnyedén meg vagyunk győződve, a fölötté nagy haszonlesés is, amelytől őseink közül sokan nem voltak mentek. De közben a legtöbb magyar király, ki közletről látta a zsidók kitűnő szolgálatait, miket a legnagyobb zavarokkal küzdő államnak gyakran tettek, és közömbös lélekkel hogy is nézhette, hogy mekkora haszon származik értelmességük, buzgóságuk, bámulatos ügyességük által az egész országnak és a királyi háznak, nem ritkán grácia-, kegy-, kiváltságokkal ékesítette és állandó protekcióban részesítette a zsidókat.

Még megvan ama kiváltságok emléke, melyeket egykoron IV. Béla és Zsigmond, a keresztény vallás e két buzgó bajnoka a zsidóknak juttatott, és amelyeket Albert, V. László és Hollós Mátyás ünnepélyes oklevelekkel megerősíteni nem habozott. Ismeretesek előttünk a későbbi királyok és főleg az osztrák házból származottak különböző dekrétumai is, melyek a zsidók javára különböző időkben adtak, megismételtek, és nem egyszer különféle hozzáadásokkal gyarapodtak, bővültek.

De nem az az igyekvésünk, hogy ez alkalommal népünk régi, levéltárainkban eltemetett, a mai viszonyoknak már nem megfelelő privilégiumaink föllevenítését követeljük. Mi egyedül azt kérjük a királytól és rendektől, minek megkövetelésére a szentséges természet és népjog jogot adnak. Mert miután királyok kegyelme és a Karok s Rendek kedvezése Magyarországon lakást engedélyezett nekünk, melynél fogva számot tarthatunk arra, hogy Magyarország legrégebb lakóinak és azonfelül inkorporált nemzetnek tekintsenek, és kell, hogy tekintsenek bennünket; miután évek, sőt, évszázadok tapasztalata tanítja, hogy mi az országban, úgy a kultartományokban gyűjtött vagyont nem visszük külföldre, hanem az országban fogyasztjuk el, vagy folytonos cirkulációban tartjuk; miután mi és családjaink az adófizetők sorába tartozunk, sőt, a közterheken kívül még királyi cenzust, vagyis türelmi adót fizetünk; miután a királyság minden szükségletében subsidium, eleségbeszolgáltatás és mindenféle teher viselésére köteleztetünk; miután mindig s bárhol a hatóságok és föllebbvalók iránt tartozó engedelemmel viseltetünk, és a földesúri, gyakran súlyos és erőnket meghaladó adókat zúgolódás és vonakodás nélkül pontosan fizetjük; miután a magyar nemzet közepette nyugodtan és csendesen élünk, senkit nem sértünk, mindent békésen tűrünk, semmiféle tehertől el nem huzakodunk: miért ne követelhesük tehát magunknak legkegyelmesebb királyunktól és a Karok s Rendektől legalább azt a jogot, hogy bátorságosan, nyugodtan élhessünk; a megélhetés módjai, mint Magyarország többi lakosainak, nekünk is megadassanak; és megszűnjék mindazon akadály, mellyel akár fönttartásunk szoríttatik meg, akár a bátorságos élettől fosztatunk meg, akár a Mózes törvényei szerint való hitünk szokásos gyakorlata gátoltatik.

Ezen remény által hevítve, néhány kívánságunkat illő alázattal terjesztjük a Király és Rendek elébe, könyörögve, hogy igazságos kérésünket helyeselve az ország cikkelyei közé törvény alakjában beiktatni kegyeskedjenek.

I. A zsidóknak szabadságában áll, hogy vallásukat a mózesi törvényekben előirt és a folyamatos használat által megerősített rítus szerint gyakorolják. Közülük senkit nem lehet arra kényszeríteni, hogy a keresztény vallást felvegye. A megboldogult császár- és királynő Mária Terézia és nem kevésbé II. József császár és király által a vonatkozó rendelkezésekkel ellenkezőleg eljárásra előirt büntetések azt is megtiltják, hogy bárki, és kivált a bábák, akárkit is közülük akarata ellenére megkereszteljenek, vagy gyermekeiket hasonló célból elvegyék vagy visszatartsák. Továbbá semmilyen ürüggyel nem lehet őket a keresztény ünnepek megtartására kényszeríteni; ellenben megengedett, hogy ilyen alkalmakkor házaik falai között zaj nélküli munkát végezzenek. Csupán az istentisztelet idején kell zárva tartaniuk az üzletet.

II. Miként e királyság minden más polgárának és lakosának, a zsidóknak is meg kell engedni, hogy az egyik helyről a másikba, és bármiféle különös engedély nélkül azokba a helyiségekbe is, amelyekben privilegiumok és szabályzatok a zsidóknak a belépést megtiltották, utazzanak, és ugyanott, amennyiben ezt óhajtanák, tartózkodjanak. Megengedett a számukra az is, hogy a szabad királyi városokban, valamint a mezővárosokban és falvakban ugyanolyan módon és ugyanolyan feltételek mellett, mint bárki más lakos, megszerezzék a lakhatási jogot (*Inkolat*), és a földesúr jóváhagyásával házakat és telkeket vásároljanak, béreljenek, lakjanak és birtokoljanak.

III. Mint minden más lakosnak, a zsidóknak is meg van engedve, hogy aktív és passzív, belső és külső kereskedést üzzenek. Ennek megfelelően meg kell engedni nekik azt is, hogy az éves, illetve a hetivásárokat bármifajta megszorítás nélkül felkeressék, ott áruikat eladják és másokat felvásároljanak. De a vásári időpontokon kívül is meg kell engedni kivált a szegényebb zsidóknak, különösen falvakban, hogy áruikat házról házra körbehordozzák és felkínálják, amit is közönségesen házalásnak neveznek.

Mínthogy a jótékony anya, a természet a magyar királyságot minden jó adományával bőkezűen ellátta, az általános jólétre teljes bizonyossággal serkentőleg hat, ha az üzleti szorgalmát azoknak, akik a mezei termények eladásával fáradoznak, tartozzanak bár akármely néposztályhoz, bátorítják és megkönnyítik. Mert két kéz segíti egy országot

boldogulását: az egyik termel, a másik elad, azaz a földművelés és a kereskedelem. Sokkal inkább megérdemlik a köz oltalmát azok, akik az aktív kereskedelmet művelik, mintsem azok, akik passzív részesei; az, hogy a zsidók ebben az osztályban a legelső helyet foglalják el, nyilván kellőképpen ismeretes.

Azt, hogy a zsidókat a hetivásárok látogatásától nem szabad eltiltani, az országos vásároknál ez szóba sem jöhet, más, itt hallgatással mellőzött okok mellett a nyomorúságos adófizető nép érdeke indokolja; ez ugyanis a saját használatára szükséges cikkeket a zsidóknál sokkal olcsóbb áron tudja megvásárolni.

(...)

Legyen szabad, ó, király és nagyméltóságú honatyák, itt megkérdezni: ki az, aki a magyar királyságban mindeddig többet tett a kereskedelem fejlesztéséért, mint a héber nép? Elismerjük, hogy Magyarországon nagy a kereskedők száma; de hányan vannak közöttük, akik a mezei termények kivitelével és eladásával foglalkoznak? Hány százezer forintot visznek ki külföldi árucikkért, és hányad részét hozzák be a belföldi áruknak? Hányan vannak közöttük, akik különböző ügyletek által vagy maguk, vagy társaik révén csaknem egész életükön át gyűjtik a pénzt, és amit összegyűjtöttek, kiviszik Törökországba vagy Európa más részeibe? Nem is beszélve azokról a zsidókról, akik végtelen szorgalommal, munka és fáradság árán a birodalom minden csücskében megkeresik a mezei terményeket, dohánnyt, gabonát, mézet, viaszt, vajot, a bőrök különböző fajtáit, gubacsot, szarut, hamuzsirt, gyapjút – és mit nem? –, felvásárolják és kiviszik. Mi több, a természet sok nyers, alakatlan termékének olyan alakot adnak, hogy eladható legyen. Távol eső erdőkben elégetik a fákat, amelyeknek egyébként többnyire semmi haszna nincs, hogy hamuzsirt állítsanak elő. Lepárolják a szőlő-törkölyt, hogy kivonják belőle a párlatot, és elérjék, hogy ára legyen. Az állati bőroket megtisztítják a falvakban, ahol egyébként a parasztok tudatlansága folytán elpusztulnának, és ezzel kereskedésre alkalmassá teszik. Nagy fáradsággal összeszedik a fonnyadt bogyókat, hogy a bornak, amely iránt közönséges formájában nincs kereslet, növeljék az árát. Végül, ők azok, akik a hazai gyárat támogatják; a gyárosokat, azzal, hogy mindenfelől vevőket keresnek és hoznak nekik, foglalkoztatják; a gazdálkodóknak, akinek sok munkával előállított terméke átvevő híján csak terhére van, segítő kezet nyújtanak. Egyszóval, ők azok, akiknek szorgalma által évente milliók ömlenek be az országba. És ennek az oly buzgó, hasznos népnek még a kereskedelem terén is, amelyet oly nagy mértékben segítenek, akadályokat gördítenek az útjába; kizárják a városokból, és különböző adókkal nyomják el őket.

IV. Nem kevésbé megadatik a zsidóknak is a teljes szabadság, hogy a céhekben előírt követelmények szerint és a szokásos díjak megfizetése mellett kézműves mesterségeket tanuljanak, a mester jogot megszerezzék, segédeket tartsanak, végül, hogy mindenütt, különösen a szabad királyi városokban, amennyiben a nagytekintetű k. helytartósági tanács más kézművesek viszonyaihoz képest megengedhetőnek tartja, kézműves mesterséget gyakoroljon. Ugyanígy nem foszthatók meg attól a jottól sem, hogy a földesurak jóváhagyása mellett a magyar királyság bármely részében telkeket és földeket vásároljanak vagy béreljenek, azaz bérleti díj címén birtokoljanak. Ha valaki közülük egyik vagy másik földesúrral társaságot akar alakítani, vagy a földművelés érdekében keresztény szolgát akar tartani: ezt is meg kell engedni neki. Ezért minden megye és szabad város előjáróságára az a kötelezettség hárul, hogy ügyeljen arra, hogy a zsidó kézműveseket vagy földműveléssel foglalkozókat semmi módon ne zaklassák, ne hozzák hátrányos helyzetbe és szándéku kivitelezésében ne akadályozzák. (...)

V. Az úgynevezett zsidó konyhák, közönségesen lacikonyhák (*Garküche*) némely városban szokásos bérletbe adása, mivel ez a zsidók üzletét rendkívüli módon gyengíti, megszűnik. (...)

VI. Ezentúl a zsidók is, mint más polgárok, látogathatják a nyilvános iskolákat, mind az alsókat, mind pedig a felsőket, és tudományos fokozatokat szerezhetnek; senkinek nem

engedhető meg, hogy egy zsidót, aki tudományos foglalkozást gyakorol, vallása szabad gyakorlásában zavarjon vagy az elé bármi módon akadályt gördítsen.

VII. Ha egy zsidó és egy keresztény között adósság vagy szerződés folytán vagy bármi más okból per támad, vagy ha egy zsidót valamilyen büntetssel vádolnak, az ügyet a törvény által megjelölt rendes bíróság tárgyalja és ítélje meg, azaz az úriszék és a megyei törvényszék, nem pedig a községek és a falusi bírók. Eszerint egy zsidó vádlott fogságra vetése, ügyének tárgyalása és elítélése csak és kizárólag attól függ, aki a pallosjogot (*jus gladii*) birtokolja. Ha azonban a földesúr és egy zsidó között támad viszály, a zsidót mint más alattvalót kell tekinteni, és tilos a személye, vagy akár a családja, akár pedig a vagyona tekintetében a földesúr javára erőszakot tenni rajta; a kettejük között fennálló jogvitát illetékes bírók tárgyalják és ítéljék meg. (...)

VIII. Ellenben a jövőben is meg kell engedni, hogy a zsidók egymás között folyamatban lévő pereit és jogi ügyeit a zsidó nép saját törvényei szerint, mégpedig az eddigi szokásnak megfelelően, az előjárók bevonásával, rabbik és zsidó törvénytudósok tárgyalják és ők hozzanak bennük ítéletet. Ha egy zsidó az ily módon meghozott ítélettel nincs megelégedve, jogában áll a megfelelő törvényhatósághoz fellebbezni. (...)

IX. Egyébként a rabbiknak és a héber népből való előjáróknak a bevett szokásnak megfelelően a jövőben is megadatik a hatalom, hogy a héber vallással ellentétes cselekedeteknek határt szabjanak, és azokat, akik a mózesi törvénnyel ellentétesen cselekednek, megbüntessék.

Reméljük, hogy ő Felsége és a nagyméltóságú Karok és Rendek kegyes beleegyezésüket nem fogják megtagadni ezen igazságos és sok évszázad gyakorlata által megerősített kívánságunktól, mely nem céloz mást, mint hogy a zsidók a vallásuk által előírt törvényeket megtartsák, pontosan teljesítsék. Mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy aki nem fél vallásának – bárminő legyen is az – kötelekeit szétszaggatni, az sem nem engedelmeskedik a felsőbb parancsoknak, sem nem követi híven a politikai törvényeket. Minden nép megfigyelte, hogy aki rossz keresztény, az se jó családapa, se a háborúban bátor katona nem lehet, sem nem lehet olyan polgár, amilyennek lennie kellene. Kétségtelen, hogy ezt hasonló joggal állíthatjuk a zsidó s mohammedánról.

Ezek a mi alázatos kívánataink, ezek azon kérések, miket egy több ezer családból álló nép – szegény ugyan és nyomorgatott, de nem rossz, nem haszontalan – az országgyűlés színe elé vinni bátorodik. Nem tartozunk azok közé, kik a törvények alól kivételt, kik privilégiumokat, kik rendkívüli kedvezéseket kérnek. Mi csak azt óhajtjuk, hogy ama jogok, melyek minden embert általánosan megilletnek, jogok, melyek bármely művelt államban egy polgártól sem tagadhatók meg, nekünk is épségben, sértetlenül adassanak meg. Végül még azt is kérjük, hogy emberségesen bánjanak velünk; testvéreknek, Ádám, egy és ugyanazon törzs sarjadékainak tekintsenek bennünket, ugyanazon legfelsőbb lény hívőinek, kit a keresztények is tisztelnek és imádnak; végre legyen szabad nekünk is polgároknak, a haza hasznos polgárainak lenni.

Nincs a földkerekségen Magyarországon kívül más hazánk; nincs más atyánk, mint a király, kinek kormányzására a világ ura Magyarországot és népeit bízta; nincsenek más pártfogóink, mint a közhatóságok és földesuraink, nincsenek más testvéreink, mint akikkel egy társadalomban élünk és halunk; nincs más oltalmunk, mint a haza törvényei; nincs más menedékünk, mint az emberiség ama köteleiségei, melyekkel ember ember iránt kivétel nélkül tartozik. Végül is csak amolyan szőlőindák vagyunk, melyek természetüknél fogva a földön kúsznak, és nem emelkedhetnek föl másként, hacsak egy szomszédos fa nem nyújt nekik támaszt, vagy az ember jótékony keze karót nem helyez melléjük, melyen fölkapaszkodhatnak.

Kihez folyamodjunk szükségünkben, ha nem mindnyájunk közös atyja-, a királyhoz, és azokhoz, kikre az állam kormányzása bízott? Honnan várjunk békét, nyugalmat, bátorságot, ha nem az államtól, mely bennünket már régóta anyaként fogadott be, mely táplál, ruház bennünket, amely viszont joggal megköveteli tőlünk a jó polgár köteleiségeit?

Hol találjunk támaszt, ha nem bennetek, kiknek a törvényhozásnak és a népek boldogításának hatalmát megadta az uralkodó akarata és őseitek gondos intézkedése?

Igyekeztek hát, felséges király, dicsőséges főurak és a tartományok követői, hogy eloszolják az előítéletek köde, melyekkel sokan a nép közül a zsidókat üldözni nem áttallják; hogy eltűnjenek az akadályok, melyekkel a zsidók iparkodása elnyomatik; hogy személyünknek a biztonság, a kereskedelemnek a szabadság és a tisztességes kenyérszerzés módja mindenkinek megadassék. Igyekeztek, hogy ne bánjanak velünk rosszabbul, mint az ország többi lakosaival; hogy bárki által büntetlenül ne sértsünk, sújtassunk, elnyomassunk; ne korlátoztassunk a sz. kir. városok-, mezővárosok-, falukhoz való hozzáférhetésben; ne legyünk gúnynak kitéve az országutakon és köztereken. Igyekeztek bennünket oly állapotba helyezni, hogy ne kelljen magunkat, feleségeinket, gyermekeinket elhanyagolni; hogy ne rogyjunk le a magán- és közterhek viselése alatt; vagy hogy méltán ne mondhassa az állam, hogy a hazának nem vagyunk úgy hasznára, mint kellene, és ahogy magunk is óhajtjuk.

Mi pedig feladatunknak fogjuk tartani törekvésünket, erőnket és munkánkat mindig oda fordítani, hogy mindenki észrevegye, hogy a kegyre, melyet ma tőletek várunk, s amelynek elnyerése reményével el vagyunk telve, méltók voltunk. A mi feladatunk lesz minden létező legfőbb bíróját, Jehovát, ki a népeket egyesíti és szétszórja, kinek akaratából a világ összes királyai főnnállanak s összedőlnek, folytonos imáinkkal arra kérni, hogy legkegyelmesebb királyunkat a legkésőbb korig egészség-, épség-, dicsőségben felséges házával szerencsésen megtartsa, a magyar királyságnak pedig békességet, nyugodalmat, egyetértést, ragyogást és minden boldogságot adjon. Feladatunk lesz végre mindenhol és mindig tettekkal bizonyítani, hogy nincs más kívánságunk, mint hogy örökös hódolattal élhessünk s halhassunk.

(b) br. Splény Ferenc (1731–1795) jezsuita, váci püspök előterjesztése az országgyűlésben, 1790. december 2

K é z i r a t :

Diarium Comitiorum Regni Hungariae, 1790–91. Naponként való jegyzések az 1790. országgyűlésről

K i a d á s :

Büchler Sándor, "De Judaeis", in: *Évkönyv, 1900* (Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat – Lampel R. / Wodianer F. és fia, 1900), pp. 286–304, kül. p. 299

Midőn az ország nehézségei és azokból származott kívánságoknak megvizsgálására rendeltetett közös deputatio a rája bízott munkában foglalatzkodott volna, olyan kétrendbeli panasz terjesztetett elébe, melynek hova-hamarább való elővételét és az Ország(gyűlés) által leendő elintézését szükségesnek állította. Nevezetesen pedig az országban lévő zsidóknak községe azon okból, hogy boldog emlékezetű Felséges II-dik József Császár s király rendelkezéséből a zsidóknak minden királyi városokban való szabad lakás és kereskedés folytatása engedtetvén, mostan ezen engedelemtől némely városok őket meg akarják fosztani; több rendbeli kéréseknek jelentése mellett tehát azon könyörögnek, hogy továbbá is a zsidók nemcsak azon bátorságban és csendességben meghagyassanak, hanem mindazon akadályok, amelyek vagy éllelme, vagy bátorságos megmaradások, vagy vallások gyakorlásában tétettek, eltávoztassanak. Jóllehet ugyan az előadott kérések, tekintvén némely királyi városoknak a zsidók kirekesztése eránt való privilégiumait, bővebb megvizsgálást kívánnak; hogy mindazonáltal addig is, míg ezen dolog végsőképpen megállítatik, minden fogyatkozások eltávoztassanak, és a szabad kereskedés előmozdítasson, szükségesnek vélte a fellyebb említett deputatio, hogy ő Felségének, és az Ország(gyűlés)nek utóbbi rendelkezései a panaszoló zsidók minden szabad királyi

városokban és helyekben, kivéven egyedül a bányavárosokat, abban az állapotban, amelyben ezen esztendőnek elején voltak, megtartassanak, és ha némelyek abból kivettek volna is, ismét visszahelyeztessenek, sőt ez eránt törvény által is biztosokká tétessenek.

(c) Egy felszólalás az országgyűlésben

K i a d á s :

Marczali Henrik, *Az 1790/1-diki országgyűlés* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1907), I, p. 213

(...) Mindenki szemtanúja, mennyire elterjedt a héber nép az országban. Ez a nép a mi földjeinken igen rosszra fajult, egészen csalásra és rászedésre adja magát, és így más polgártársak veritékén és vérén szokott élni. II. József mégis polgárjogot kezdett neki adni. Törvényeinkben külön megállapítások vannak: hogy ne legyen vámos, a bányavárosok közelében ne lakják; ezeket meg kell újítani. Amellett a mindennapi tapasztalat mutatja, mennyire szapora ez a nép, úgyhogy csalásai és mindenféle üzérkedése által már egész községeket tönkretett. Ennek a szaporodásnak tehát valamiképp útját kell állani. De úgy kell eljárni ebben, hogy egészen meg ne semmisítsék, mert mégis segít a kereskedés élesztésében, és néha a földesurak is reászorulnak a zsidóra, mintegy ellenméregre. Az ország javára célszerűnek látszik, ha az alkalmasokat, a többi polgár módjára, besorozzák a seregbe.

(...)

(d) 1790:XXXVIII. tc., “De Judaeis”³

Ú j a b b k i a d á s :

Márkus Dezső, szerk., Csiky Kálmán, ford., *1740–1835. évi törvénycikkek* (Corpus Juris Hungarici, 1000–1895 / Magyar Törvénytár. Millenniumi emlékkiadás) (Budapest: Franklin-Társulat. – Révai testvérek, 1901), pp. 186–187

F o r d í t á s :

Prepuk Anikó, apud: Gonda László, *A zsidóság Magyarországon, 1526–1945* (Budapest: Századvég Kiadó, 1992), p. 268

I r o d a l o m :

Büchler Sándor, “De Judaeis”, in: *Évkönyv, 1900* (Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat – Lampel R. / Wodianer F. és fiai, 1900), pp. 286–304, kül. p. 303 (a szöveg magyar fordítása)

De Judaeis

Ut Judaeorum conditioni interea etiam prospiciatur, donec negotium ipsorum et privilegia nonnullarum liberarum regiarumque civitatum eosdem tangentia, per deputationem regnicolarem proximis comitiis relationem facturam, in deliberationem assumantur, et de Judaeorum conditione unanimi suae majestatis sacratissimae et SS. ac OO.⁴ voluntate constituatur; SS. et OO. annuente sua

---

³ Az országgyűlés megszavazta: 1790. december 2. A király szentesítette: 1791. január 10. Az országgyűlés ülésén felolvasta Atzél István ítélőmester: 1791. február 5.

⁴ Summates ac Ordines.

majestate sacratissima decreverunt, út Judaei intra ambitum regni Hungariae, partiumque adnexarum degentes, in cunctis liberis ac regiis civitatibus, et aliis locis (non intellectis huc regiis montantis civitatibus) in statu illo, in quo ad primam Januarii anni 1790. praefuerant, conserventur, et si nefors exturbati fuissent, ad eundem reponantur.

1790:XXXVIII. tc., “A zsidókról”

Hogy a zsidók állapotáról addig is gondoskodva legyen, míg ügyük s némely szabad királyi városoknak őket érintő kiváltságai a legközelebbi országgyűlésen jelentést teendő országos bizottság által tanácskozás alá vétetnének, és a zsidók állapotáról Ő szent felségének s a Karok és Rendeknek egyetértő akaratával intézkedés tétetnék: a Karok és Rendek Ő szent felségének jóváhagyásával határozták, hogy a Magyarország és kapcsolt részei határain belül élő zsidók az összes szabad királyi városokban és más helységekben (ide nem értvén a királyi bányavárosokat) azon állapotban, melyben az 1790. évi január elsőjén voltak, megtartassanak, és ha abból netalán kizavartattak volna, visszahelyeztessenek.

(e) [Nagyváthy János (1755–1819)]

“A szakállával s nyelvével különböző zsidóság”

1790

A tizen-kilencedik százban élt igaz magyar hazafinak öröm-órái (A nagy-szívűségénél, MDCCC [recte: 1790 (!)], pp. 27–32

I r o d a l o m :

Büchler Sándor, “Egy szabadkőműves emlékezete”, in: *Az Egyenlőség emlékfüzete* (Budapest: *, 1917), pp. 31–34

(...) A kereskedés az a gazdag kincs-ház, amely nemcsak a szükségét elégíti meg, de még a gyönyörűségeket is, amelyeket a Bölcs Teremtő oly külön-különbféle formákba és mértékbe mért ki az emberi nemzetnek, nagyobbítván, az életet kellemetessé és megelégedetté teszi. Ez az a kötél, amely a nemzetségeket együvé köti, egymás barátivá, sőt egy nagy gazdának cselédivé tévén őket, a szeretetet, amely sokféle okokból oly igen gyakran megaluszik, az emberi nemzet szívébe felgerjeszti és táplálja. Többet használ ez, mind a szükséges, mind a gyönyörűségekre tartozó dolgoknak megszerzésébe, mint akarmely hazai szorgalmatosságnak üzése, olyan helyen, ahol vagy mindennek ugyanazon egy műve (productuma) van, vagy, azt bizonytalan okból megútálván, annak vevője nincsen.

Ezt tudván a magyar nemesség éppen nem tartja szégyennek kereskedni: mint ezt máris egynehány tehetősebb nemes hazafiak példái bizonyítják; sőt tudja azt is, hogy az kereskedést a szántóvető szegényember nem űzheti; tudja, hogy a maga boldogságát nagyobbítani minden ember köteles. Addig is pedig, míg maga is a kereskedéshez foghatna, az azt közöttünk hasznosan folytató idegen nemzeteket úgy nézi, mint az ő gyönyörűségére mézet gyűjtő munkás méheket; sőt nemcsak nézi, hanem mint az hazának előmentibe dolgozó embereket, polgári s lakosi méltóságokkal meg is ajándékozza. Nem is tudom, hogy miért nem lehetnének

mindazok igaz hazafiak, valakik az hazának mind mind oltalmára, mind virágzására vagyonokat, sőt életüket örömet feláldozzák.

Kivált az megfoghatatlan előttem, hogy miképpen üldözhetem én a szakállával s nyelvével tőlem különböző szegény sidóságot? miért keserítem én neki meg azt az életet, amelynek bírására vagy érzésére őtet a Teremtő szinte oly ép kéz, lábbal felkészítette, mint engem? Talán azért, hogy az Idvezítőt nemcsak megölte, de nem is hiszen benne. Úgy van; de ezek nem ölték, a fiak pedig az atyáknak álnokságokért nem büntettetnek; hogy nem hisznek benne, nem a mi dolgunk, valamint az nem a sidóság dolga, hogy mi benne hiszünk. Hinni Eljöttek vagy Eljövendőnek, mint a sidó tartja, a keresztyén vallás szerint is szabadság, mert az Ó Testamentomba élt hívek úgy hitték, mint Eljövendőt, mi úgy hisszük, mint Eljöttet; mégis mindketten megtartatunk, Szent Lukács szerint.

Különben is a társaság minden vallást úgy néz, mint jót, ha annak fő végeivel⁵ nem ellenkezik. Nem tudnám pedig megmondani, hogy mi módon árthatna a közadót duplán megfizetni parancsoló vallás a társaság fő végeinek.

A magyar nemesség volt majd a legelső Európába, amely ennek az ügyefogyott s üldözött népnek szabadságot, oltalmat és élet-könnyebbséget ajánlott, csupán csak emberi szeretetből; noha azt is meg kell vallani, hogy ez a nemzetség hasznot is nem legkevesebbet hajt mind az hazának, mind a nemességnek különösen. Úgy lehet hát mondani, hogy az haza emberi és polgári kötelességének felelt meg e részben is, hogy a sidóságnak jobb karban helyezését véghezvitte. Ugyanis

1. A közönséges óltalomba mind a külső, mind a belső erőszak ellen részt kell venni a legkisebb tagnak is, személy szerint és érezhetőképpen.

2. Valakit nyomorgatni annyit teszen, hogy még a magyar nemzetség nem szabad nemzetség, hanem csak aki erősebb, az a hatalmasabb.

3. Aki a hazán fekvő terhet viseli, annak az hazából folyó minden haszonvételre is jussa van.

4. Ez a nemzet a nemességnek kivált csupa kasznárja, e veszi, árulja borát, búzáját és egyéb termésait.

5. Úgy gondolom, hogy ha a sidó Biblián merjük hitünket fundálni, ha a sidó Sóltárokot merjük, sőt szeretjük templomainkban énekelgetni, nincs semmi okunk rá, hogy a sidó nemzetséget vallásáért, különös szokásáért a lakosságból is kirekesszük, annyira, hogy megszenvedéséért türelem-adót kívánunk. És miért? Azért: mert él.

Oh! Európa! Európa! ugyan mikor ezt cselekszed, nem magad ellen vétkezel-é? Mert az életet még a stoikusok is az isteneknek köszönték, és nem a társaságnak. Más az, hogy a maga-gyilkosokat mint az Istenség jussába kapókat példásan megbünteted; a sidótól pedig, azért, hogy él, és magát mind meg nem öli, türelem-adót kívánsz! Oh életnek eltűrése! csuda nevezet! Ellenkezés! Szörnyűség!! Annyival nagyobb szörnyűség pedig ez, hogy a sidó a bátorságos megmaradásra szintűgy adózik, mint más. A háborúk alkalmatosságával katonát is adna, de szekereket bizonyosan állít, katonatartásra portiót fizet, az élet könnyebbségére pedig kereskedést és kézi mesterséget folytat, mint más hazafi.

---

⁵ Értsd: céljaival.

Bizony ha mind ennyivel is be nem érjük, telhetetlenek vagyunk, és egy rókárúl két bőrt vonunk!

Jól tudom, hogy ha ezen gondolkozásomat meghallanák, sokan úgy szólanának, mint én is ezelőtt cselekedtem. Hogy ti. *a sidók nem akarnak szántani, vetni, és hogy csalárd, húzó-vonó tolvaj s a társaságnak veszedelmes nemzetség!*

De bizony ha ezen dolgot részrehajlás nélkül meghányom, vetem, úgy találok, hogy ezen nehézségek egészen eltűnnek. Lássuk azért a panaszt.

1. *Nem szántanak, nem vetnek.* Úgy van: mert nincs mit. Jobbágy nem akar lenni, minthogy ő is ember, az ember pedig szabadságra teremtett. Más az, hogy szántóvető embereink most is nagy számmal lévén, jobbágyinak nem fogadják bé.

2. *Csalárd, húzó-vonó tolvaj nemzetség.* Az igaz némely részbe, de ennek is aligha magunk nem vagyunk okai, mert a boldogságnak minden forrásit bédugjuk előttök. Szántó földet nem adunk a kezekbe, de ha adunk is, a közember nem megyen földét megdolgozni, hacsak kétszer s háromszorosan nem fizet neki. Így pedig amit a vámon nyerne is, elveszti a réven. Mesterséget sem folytathat, ha szinte tudna is valamit, mert a városokba, céhekbe bé nem fogadják őket, gyermekeiket inasnak nem veszik bé, és így nem lévén semmi útja, módja a tisztességes elélésre, kintelen csalárdkodni, húzni-vonni s lopni.

3. *A társaságnak veszedelmes nemzetség.* Úgy látszik; de nem az, mert ugyanis a földesurak jószágaikba, a falusi társaságokba nemhogy veszedelmesek volnának, de még hasznosok is; úgy hát a nagyobbakba sem lehetnek veszedelmesek. Azonba meg kell vallani, hogy erkölcselenségek sem olyan nagy, amint közönségesen tartják, mert a tízparancsolatokat ők is szorosan megtartják, amely csak abból is megtetszik, hogy ha a tömlőcököt eljárjuk, ritka madár az, hogy csak egy sidót is találjunk benne.

Meg kell vallani, hogy ha az idegen nemzetek nem volnának köztünk, a kereskedés és az ebből hárámló haszon, vékony lábon állván, igen kevés gyönyörűségeket kostolhatnánk, s talán a kenyér és bor bővsége mellett, amelyre fekszik nagyobbára a magyar haza, rövid életünket is megunnánk, mert mindennek ugyanazon egyféle javai teremvén, egyik ember a másikára semmi szükségét sem tartaná, és így a barátságos szeretet, az atyafiság köztünk egészen esmeretlenek volnának. Más az, hogy az a termésbeli nagy bővség azt a nemes tüzet is megfojtaná a magyar elmékbe, ámellyel akármely ánglussal s fránciával vetekedhetik.

(...)

(f) A hallerkeői gr. Haller József (?–1812), a Helytartótanács tanácsosa által vezetett Bizottmány (*regnicolaris deputatio*)⁶ törvényjavaslata, 1792. november 12

K i a d á s :

Leopold Löw [Löw Lipót], *Der jüdische Kongress in Ungarn, historisch beleuchtet. Beitrag zur Rechts-, Religions- und Kulturgeschichte* (Pest: Verlag von L. Aigner, 1871) / *Zur neueren Geschichte der Juden in Ungarn, historisch beleuchtet. Beitrag zur*

---

⁶ Regnicolaris deputatio: nagy fontosságú államügyek megtárgyalására az országgyűlés által megválasztott bizottság.

Rechts-, Religions- und Kulturgeschichte (Budapest: Verlag von Ludwig Aigner, 1874²), pp. 34–36

I r o d a l o m :

Leopold Löw [Löw Lipót], “Schicksale und Bestrebungen der Juden in Ungarn” (1846/47), in: uő, *Gesammelte Schriften*, IV (Szegedin: Ludwig Engel, 1898), pp. 371–435, kül. p. 428 (a javaslatok ismertetése)

Bergl József, *A magyarországi zsidók története* (Kaposvár: Jeiteles Hermann, 1879), pp. 75–76

Törvéncikkely

Azért, hogy a Magyarországon évszázadok óta lakó zsidók helyzete a közjó és saját biztonságuk érdekében szabályoztassék, szent öfelségének egyetértése mellett a Rendek úgy határoztak, hogy – a zsidókat kenyérkereső foglalkozásukban és kereskedésükben korlátozó intézkedések, valamint a városoknak és törvényhatóságoknak a zsidókat teljes egészében kizáró privilegiumai és szabályai hatályon kívül helyezése mellett – azoknak a zsidóknak, akiknek jelenleg lakhatási joga van, megengedi, hogy Magyarország területén mindenütt – a királyi bányavárosokat és a bányászati helységeket kivéve – megjelenhessenek akár a heti, akár az országos vásárokon, a keresztyenyekkel egyenjogúlag kereskedhessenek, a mester jogot megszerezhessék, és a céhek előírásainak megfelelő módon mesterséget gyakorolhassanak; hogy a szabad királyi városokban, valamint a szabadalmazott és földesúri törvényszék alá nem tartozó mezővárosokban, az ezen városi hatóságoktól kijelölendő városrészekben és utcákon tulajdoni joggal házakat vehessenek; végre, hogy a szabad királyi városok és szabadalmazott helységek egész területén üzletet nyithassanak és kereskedhessenek; de a királyi regálék közösségében nem lehet részük, nem bírhatnak választási joggal, és így sem a városi hatóságnak valamely hivatalára, sem más nyilvános állásra meg nem választhatók.

Oly falvakban és helységekből, melyek földesúri szék alá tartoznak, az uraság beleegyezésével építhetnek házakat, nyerhetnek lakhatási engedélyt, nyithatnak boltokat és gyakorolhatnak mesterségeket.

A szabad királyi bányavárosokban nem lakhatnak ugyan, de ezen városokon is keresztülutazhatnak.

Dalmácia, Horvátország és Szlavónia királyságaiban az 1729. évi XIX. tc. rendelkezése értelmében állandóan nem lakhatnak, de szabadságukban áll kereskedelmi célokból ott tartózkodni.

Vallásuk szabad gyakorlásában a mózesi rítus szerint senki nem zavarhatja vagy akadályozhatja őket. A katolikus ünnepnapokon csak a nyilvános árusítástól, de nem a zaj nélküli otthoni munkák kell tartózkodniuk.

Meg van nekik tiltva a nálok szolgálatban levő katolikus cselédséget ünnepi és templomi szertartások gyakorlásában akadályozni.

Felállíthatják saját iskoláikat, csakhogy mindenben – a hittantárgyak kivételével – meg kell tartaniuk a keresztyeny iskolákra kötelező rendeleteket és szabályokat. Azok, akik a tudományokban további haladást akarnak tenni, szabadon látogathatják a felsőbb tanodákat vagy az egyetemet, sőt, a tudományokban vagy akár a szabad művészetekben fokozatot is nyerhetnek.

De hogy a kenyérkeresetre nem képes zsidók száma – az ország általános hátrányára – ne túlságosan emelkedjék, ezután csak oly idegen zsidók bocsátandók

az országba, kik vagy mesteremberek, nagykereskedők, vagy legalább 1500 forintnyi tőkepénzt hoznak magukkal.
